Lepkyi, Bohdan
Pachkar

PG
3948
L45P3
1918

From the Collection
of the late

JOHN LUCZKIW

„НАРОДНА БІБЛЬОТЕКА".
під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік I. Ч. 1.

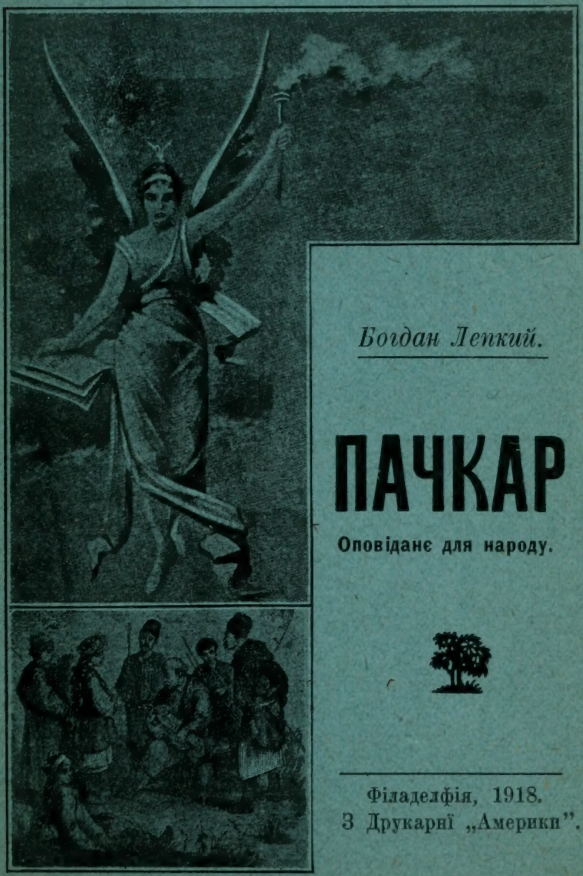

Богдан Лепкий.

ПАЧКАР

Оповіданє для народу.

Філаделфія, 1918.
З Друкарні „Америки".

„НАРОДНА БІБЛЬОТЕКА".
під редакцією
ПЕТРА КИРИЛЮКА

Рік І. Ч. 1.

БОГДАН ЛЕПКИЙ.

PACHKAR

ПАЧКАР

— Ціна 10 центів. —

ЗБІРКА
ІВАНА ЛУЧКОВА

1918.
З ДРУКАРНІ „АМЕРИКИ".
Філаделфія, Па.

PG
3948
L45 P3
1918

NOV
22
1983

Горбок. На горбку деревляна церква, з трема банями а дальше цвинтар. Між церквою а цвинтарем невеличкий, попівський ланок. З того ланку видно, як на долони, село, річку болотнисті сіножати з купками верболозів і горбки, покриті чорно-жовтим лїсом. А там вже нїби небо.

На ланку пасе ся товар. Лїниві корови лежать і руміґають, молодник тиняє ся по стерни, вишукуючи послїдних листків самопадної конюшини.

Буйні, дволїтні бички бундючно підносять голови та цїкаво спозирають на північ, як би звідтам сподївали ся зими. А лаґідні, пашені телицї сумно розглядають ся довкола, як би жалували за лїтом.

На межи, обернений лицем до всходу, сидить пастух. Старий, кремезний дїд з підстриженими, щітинистими вусами, зо щокою висуненою вперед. Під густими бровами, як вовки в корчах, сидять непевні очи. Дивлять ся вони кудись далеко перед себе в жалем і злобою.

Небо затягаєть ся сїрими, осїнними хмарами, над лїсом висить мрака, над селом стелить ся дим.

З поміж горбів вибіжить часом вітер, змішає мраку з димом, стурбує листє, що лежить спокійно в ровах, збурить шерсть на худобі і помервить старому чуприну. Тоді він почіхраєть ся, заклине і дальше сидить .

Виглядає так, як би з під землї виліз і хотїв влїзти до неї.

Часом заверне котре з ялївника, або гукне на корову і дальше мислить. То його уся робота. Тим він жиє. Часом мисли не йдуть, або память туманїє — тодї він не добрий. Зриваєть ся, хапає за прут і валить, не питаючи, чи то віл, чи корова, чи винне чи не винне. Так йому страшно, щоби памяти не втратив.

Бо і з чим би лишив ся?...

Дивить ся на всхід і говорить:

„Не знати якого дїтька оттих горбів? Повиростало то, як ґулї, як чираки які та заступає сьвіт. Якого би то поля було, як би не то горбате. А так що? Навіть ока нема де пустити. Куди не глянеш, спиняють тебе, як рогачки. Тьфу!"

Як би не тоті горби на виднокрузї, він видїв би своє рідне Подїлє. Тамто воля! Там тепер плуги за плугами ідуть та орють. Кладуть ся скиби чорні і глибокі, маскі і лискучі, як филї на мори — а тими скибами біжить пісня, така давга, як сьвіт. Біжить на здогін з вітрами, сумна, подільська пісня та співає про журу, що мов гадюка обвиває мужицьке серце, про злу све-

круху, що невістку вбила, про правду, що пійшла з торбами... — Тамто поле!... Ідеш, ідеш, ідеш — тай всюди рівно, тай всюди широко; є куди розігнати ся, є куди погуляти.

Тай гуляв же він! Перегуляв молоді літа, як який пяний празник, а тепер лиш згадує.

Є що згадувати! На печи житя не змарнував, в постели не перележав.

Бувало, тайком, так, що навіть рідна мама не знала, серед ночи-опівночи, випровадить коня зі стайні, гайда на роботу! За Збруч!

Степ батько, ніч мати а пачкарі їх діти. І чим чорнійша ніч, чим невиднійші дороги, тим для них лучше.

Чим гірший дощ, чим більша буря, тим добича певнійша.

Везуть сибірські шуби, китайський чай, або тульське срібло, аж коні гнуть ся. Паками перевозять усяке добро, усякі статки, яким і ціни не знати, на те, вони і називають ся пачкарі.

Ось вже і яр перед ними, ось вже до ями недалеко, аж ту — трах! тарах! — стражники.

Свищуть кулї, летять коні, як вітер, кров грає...

В одну таку небезпечну ніч втратив Василь великий палець правої руки. По саму долоню. Відпав, як качан на шатківници.

Знав він чия шабмя його відбила, ну, і не дарував свого. Пальці не відростуть нікому, але і голови ніяк не приправиш.

Вже тая шамля нікому лиха не зробить вже рука, що нею махала, навіть хреста сьвятого не положить. Ого!

Була така ясна ніч, що хоть голки збирай. Небо як вмите і деякі лиш зьвізди були, всї висипали ся на него. А місяць аж шклить ся, аж михтить, аж за очи хапає.

Такі ночи зсилає Бог пачкарам на відпочинок, а стражникам, щоб в карти грали.

Грав же і він, Войта.

Най грає, поки схоче, а тою стежкою, понад яр, мус вертати до дому.

Засів Василь при стежці, за колодою і жде. Лиш не зо стрільбою, ні!

Стрільба богато крику робить а зводить, як молодиця. Вже він щось красшого придбав. А розум від чого? Га?

Жде. Мороз, аж очи лїзуть. На небі являють ся хмарки білі, легонькі, як пух.

Місяць то ховаєть ся в них, то виринає; як би дрочив ся. Часом заяць вискочить з під межі, сяде обмиє морду, кивне вусами і вже його нема. Часом кабан рохне, як крізь сон і тихо...

Аж ту, по снїгу прух... прух... прух... Іде. Так лїниво, помалу, як би що недоброго чув. Але йде. Ще крок... ще два... і уже, як баран лежить з арканом на шиї. Хлоп, як медвідь а розвернув ся як немічна баба. Посинїв і харчить.

Гей! Мой! Паничу!

А кілько то куль впакувала твоя стрільба у людське мясо. Га? Кажи, не кидай собою, як щупак у фатці.

Кажи!... Ов! А він встає. Чекай, на страшнім суді встанеш!... Га! Щей до шаблї береть ся. Пострівай! Візьмуть тебе дїдьки на вила. Маєш час!...

І кинули ся на себе.

Що дальше було, то розповів би глухий лїсї і та ніч ясна і місяць, що зі страху ще гірше поблїд, аж посинїв...

На рано знайшли Войту неживого.

Ребра мав поторощені, як хворост. Довкола викачаний сніг, як леговище звірів а на снїгу кров, як по зарізанім волї.

З того часу Василь не годен дивити ся людям в очи, а йно все висше або низше, у землю.

На якийсь час навіть пачкарство відкинуло йому, як піякови горівку, коли жінка піддасть до неї песячого смальцю, або иншої гиди.

Сидїв в хатї, молотив, жав, як звичайний ґазда. А як вийшов сам один в поле, то страх його збирав. Щось харчало коло него, щось нїби чіпало ся ніг.

Раз, аж між воли сховав ся і так до рана перестояв; — такий страх зібрав його, що зубами кланцав, як голодний вовк.

Щось воно мусить бути на сьвітї, не інакше. Але що? То Бог сьвятий знає...

Потім зробило ся нудно, так нудно, що був би кождого вбив. Сам не знав, чого

хоче. Вже хата боком йому лїзла. Дусив ся в нїй. Так йому тїсно стало, так тяжко, як щупакови в торбі. Чув, що не видержить довше. Саме тодї зявив ся Буґа. В бурливу, чорну ніч, коли мисли не давали Василеви вснути, щось зашкробало до вікна, як кіт. Зібрав ся Василь, виходить — Буґа.

— Підеш?

— Що даш?

— Пятку.

— І два на пиво і тютюну пів фунта.

Пійшли...

Вертають. Вже всьо в порядку, вже набір в такім місци, що й сам дїдько не знайде — давай гроші!

Жид дає пятку.

— То всьо?

— Всьо.

— А два риньскі не даш?

— Не дам.

— То я нїчого не візьму.

Жид, щірить зуби, прижмурює око і шепче до уха:

— Як я тобі Василуню одно слово повім, то ти нїчого не схочеш. Казати?

— Кажи!

— Чи знаєте ви, Бойчуків Василю, хто вбив того Войту?

— Га Юдо! Двох нас не може знати! Один мусить забути...

Не домовив, не вспів витягнути ножа з за холяви, як грухнула куля і перешила йому ногу...

Заволік ся в ліс і лезав ся, як ранений звір. Зимно кусало його, голод шарпав, а рана палила. Так витерпів цілих дві неділї. Корінє їв, здохлі птахи сирівцем жер, снїгом гасив згагу.

А як всьо тото вибув, то навіть іти не мав куди. Жидови вірити не можна, а збути ся його годї, бо пильнує себе, як кіт.

Відрік ся Василь рідної мами, покинув батьківську хату, пійшов в сьвіт.

Нема для чоловіка нічого дорозшого над волю.

Що він не витерпів для неї куда не волочи ся по сьвітї, якої біди не зазнав на своїм віцї! З якої печі не їв насущного хлїба, якого дїла не пробував робити, з якими людьми не починав собі! Але знав що має волю, що нема на ним пана, що нема на него нї ключів нї мурів.

На старість, як вже силу розтратив по сьвітї, опинив ся у якогось пан-отця, далеко від своїх людий, щоби його нїхто не міг пізнати.

Пан-отець був добрий. Людий не дер, над челядиною не збиткував ся і Василь пристав до него, як пес до свого пана. Був нїби за гуменного. Носив ключі, видавав оброки, клав стіжки, стояв над робітником — всьо. Піп йому вірив а нарід шанував, як ґазду; тілько челядь його не любила.

„Тому старому, казали, то нема що вірити. Йому з очий не добре видно".

Так було кілька лїт. Аж прийшла ста-

рість. Десь і рука взяла болїти, і нога собі пригадувала, що має в кости кулю. Біда.

До нинї видить Василь тії довгі ночи, що качали ним з боку на бік та приводили перед постїль усї давні лїта і казали: на! диви ся, який єсь добрий, який чистий!

Аж з весною подув вітер теплий і як запахло полем та степами, він подужав, але робити не міг.

— Будете, Василю, пасти товар — сказав одної днини пан-отець. І Василь пігнав товар. Зразу було йому прикро, але потім привик. До чого чоловік не привикне! Тілько челядь вже йосго не слухала і не бояла ся так, як передше, звичайно, що гуменний то не пастух. І в село тепер Василя не просили; пастухови між ґаздів не годить ся. Розумів того Василь і ще гірше став мовчаливий, ще гірше похмурний. Так як би йому бесїду умкнуло, так як би людий не було довкола него. Лиш ті думки, то цїлий його сьвіт, цїле житє. Гей! Як би не тоті горби, побачив би він своє широке Поділє, своє село, хоть з далека, хоть один раз, останний...

Задумав ся старий, задивив ся, сьвіта божого не тямить. Вся душа влїзла йому в очи, а очи біжать далеко, далеко, за тії прокляті горби, що не знати по що заступають йому Поділє...

— Гей! Аде Ласа, аде! А бий! А займай до двора! О! Диви!

Проклятий старцун, висипляє ся, а товар шкоду робить. А впережиж його бичевном, щоби продрухав ся! Аде.

Як зі сну зірвав ся Василь; вхопив запруту та штильгукаючи правою ногою, побіг виганяти товар з панської пшениці. Але вже було за пізно. Двірські парібки займили що найкрасшу корову...

А пан-отець з двором жив, як пес з котом...

*

* *

Вже останний плугатор вернув до дому, вже діти тавно перегнали товар, вже вівці, вкриті конотами, як димом, вкотили ся в село, вже западала ніч — а Василь сидів на своїм місци.

Аж Ласа, котру він зі всього товару любив найбільше, бо була наймудрійша, підійшла близько него і широко роздіймаючи губу ревнула так, що всї ліси і всї горби відозвали ся одним богутним му-у-у-у, — аж дотї пригадав собі Ваиль, що час до дому.

Але і тепер не спішив ся, не кричав на телиці, щоби не розглядали ся а йшли, не вимахував для постраху запрутою, лиш ступав звільна, як би в голові мав таку важку гадку, що не міг єї двигнути.

В стайни також гаяв ся. То ланцухи „якийсь чорт" попутав, то худоба своє місце забула, досить, що місяць зійшов, нїм упорав ся.

— Іди собі в трістє! — кричав на дївку, що прийшла кликати його до вечері. — Як ми ся схоче, то прийду, а тепер відчепи ся. Стала як чорт над грішною душою!

Коли війшов до хати, то вже всї доїдали велику, як мидниця, миску пшоняної каші на молоцї. Йому відложили окремо.

Не відзиваючи ся до нікого, взяв свою ложку, назначену зьвіздкою і мовчки доти сербав, доки чорне дно не проглянуло крізь білу страву. Тодї відложив ложку на бік, до миски дїлляв помий і дав Босому. Заки Босий хлептав, Василь заняв своє місце на лаві, в кутї; безпальцю руку встромив за пазуху, другою підпер голову, а очами водив по долївцї, як би хотїв приглянути ся, які хто ноги має. Власне спинив ся був на викревлених черевеках кухарки, як від „покоїв" відчинили ся двері і увійшов пан-отець.

В покою було ясно, а в кухни тільки невеличка лямпка горіла і димок крутив ся від печі до дверий. Отже пан-отець в першій хвили нїчого не видїв, лиш на осліп гукнув:

— А є ту Гілько?

— Є відповів перепуджений хлопчина, піднимаючись з лави і прибираючи, стільки мога приличний вигляд.

— Ти Гільку поженеш завтра товар! Розумієш?

Розумію! — відповів Гілько.

— А йно вважай, щобись не запустив в двірську пшеницю! чуєш?

— Чую.

На тім скінчила ся розмова. Пан-отець вернув до покоїв, а Гілько виліз назад на своє місце.

По кухни перейшов див.

Гілько чув, що з ним стало ся щось незвичайного, що він вже не той, зі всїх найнещасливійший гусїй, котрого хто не хоче то вдарить, а котрого крім гуски нїхто не боїть ся, він чув, що його нараз підняли кудись дуже високо, там, де починають ся люди.

І йому нараз зробило ся соромно і мило, а не знаючи, що з собою почати, запхав руки в кишенї і сплюнув крізь зуби так, як старші парібки роблять.

На щастє оминув кухарку, котра саме тодї з обсмаленою качкою переходила попри него, а то вона булаб почтила відповідними словами його іменованє.

Недалеко Гілька сидїв Василь.

Він ще глибше понурив голову, ще дальше за пазуху встромив безпальцю руку і ще лїпше прикрив свої очи стріпіхатими бровами.

Вже не видїв перед собою нї печі, нї людий, нї ніг, нїчо, лиш сїру, брудну землю, розмішену і розкислу в непроходиме багно. І лиш кілька пар недобрих, злобних очий визирало на него з того болота, знущало ся над ним і немов говорило:

— А видиш, старцуне, добре тобі так! Носив вовк, понесли і вовка!

Василь не міг знести того погляду. Зірвав ся, луснув дверми і вийшов з кухні.

— А грім би тя ляснув! закляла баба, що була з ним у вічній суперечці. Тай віком би так трісли над тобою! — додала ніби з пересердєм, хоть в души жалувала старого.

*

* *

Василь увійшов до стайні як пяний і упав на купу мерви, що лежала в куті та називала ся ліжком.

Навіть то ліжко тепер вже не його, нічо, нічо на цілім, божім сьвіті.

І якась велика, зимна пустка повіяла на него — так, як віє осінний, сніговий вітер на зівяле бодяче.

І як хилить ся зморожений бодак, так похилив ся Василь своєю старечою головою...

На дворі зривав ся вітер і починав свої нічні збитки.

Чіпав ся стріхи, дерев, хмар, нічому і нікому не давав спокою. Крізь маленьке віконце забігав також до стайні, крутив ся, вертів ся і по кутах, свистав та хиликав, як би насьмівав ся з старого:

— А що тепер? А що тепер?

— Що тепер?... Промовив Василь, повів стуманілим зором довкола а потім, як з розбитої бочки яв видавати з наболілої груди гіркі, мов полин, слова.

— Добре ти так! А добре ти так! Нічо-

го красшого-сь не вартий, бось збуй, бось душегуб!... Ано гайда, пашов з тої стайні, бо навіть барліг для тебе за богато, бо навіть з худобиною ти не гідний спати. Бери торби та манджай людям очи дерти! Гайда! Від села до села, від плота до плота пійдеш приблудою бездомним, кленучи батька, маму і тую хвилю, колись побачив сьвіт.

І ніхто не пригорне тебе, ніхто не пожалує, лиш всї гріхи твої, ціле змарноване житє пійде за тобою слїд в слїд. Аж застигнеш, заковязнеш в рові, в осїнну, чорну ніч як паршивий пес...

Запустив пальці в нечесане волосє і дер голову, як би в ній вбити хотів такі страшні гадки. А як почув за пазнїгтями теплу кров, взяла його лють. Ціле завзятє, вся злість молодого віку ще раз приступила до него.

— Не буде того! Ніколи не буде того!...

*

* *

Ще всї спали, як Гілько зірвав ся до товару. Він прецінь пастух. Тра корови напоїти, заложити їм паші а потім будити дївки, щоби йшли до подою, бо вже час. Го! Го! Він їм усїм покаже, як то повинно бути! То не так як за старого. З Гільком нема жартів. Він своє знає... Гуси, то дріб, але худоба, то велика річ. Молоко, сир, масло, гній, всьо з худоби. Пастух, то не є що будь!

З такими гадками перебіг подвіре та вже мав переступити поріг, як нараз крикнув, захитав ся і впав на землю.

На одвірку висів Василь.

Великі кровю набіглі очи, вискочили з під обвислих бровів, як би пустили ся бічи аж там, де ті погані горби закрили широке Поділє...

ЩЕ КРОК, ЩЕ ДВА.

В готелю Жоржа під числом 18. вела ся голосна розмова.

— Ну! Чого дуєш ся? Чого ломиш писки? Анї я, анї мати, не силувалисьмо тебе; сама казалась, що пійдеш. Чогож тепер хочеш? — говорив батько вимахуючи і розкладаючи руками. На його лици видно було неспокій і журбу, він ходив скоро по невеличкій кімнатї, перевертаючи крісла та закочуючи брудні, готелеві хідники.

— Чоловік рад би як найлучше а ту, о! диви, яка дяка. Норови, чисті норови!

— Справдї! Далабись спокій тим химерам — обізвала ся мати, лежачи на канапі. — Тато ходить, купує, платить, не жалує нї гроший, нї труду, а вона, як би розуму не мала. Таж ти вже не дитина!

Донька стояла при вікнї і дивила ся на улицю. Єї зір блудив зовсїм байдужно по дахах сусїдських камяниць, по вивісках склепів і по головах людий, що йшли як у кадрилю; сюди й туди, минаючись, стрічаючись і пращаючись.

Сьмішно виглядали з далека ті постати рухливі, з силуваним усьміхом на устах, з облудою на лици і в руках.

— Коли батько до тебе говорить, то ни лови гав, лиш слухай. Тільки прецїнь належить ся йому за се, що виплекав таку велику і мудру!

Донька повернула ся легко, але не дивила ся на родичів, лиш на долівку.

Єї синї, задумчиві очи перебігали по рядах клунків і клуночків розкинених на цілій кімнаті. Се єї придане, білє, одяги і всілякі дрібнички. Від двох днів зносять родичі отсе добро з цілого міста так пильно і поважно, як би в тих клуночках що найменше містило ся щастє їх одинокої доньки... Як сьмішно!...

І донька всьміхнула ся тим дивним усьміхом, який неодного виводив з рівноваги.

— Сьмій ся! Не знати чого! — Почав піднесеним голосом батько. — А може лягай на землю тай бий ногами. Того тільки треба. Ви, жінки, більш нічого не знаєте!

— Тату промовила вкінци донька. — Чого ви властиво хочете?

— Властиво, невластиво! Хочу, щобись мала розум, щоби люди не гострили собі на твоїм добрім імени своїх поганих язиків, хочу, щоби вже раз вийшла замуж.

— Треба було давно сказати, що хочете мене позбутись.

— Не позбутись, а забезпечити тобі будучність. Розумієш! Досить тих переборів, досить комедій! Чи мило менї відповідати ,коли мене зі всїх боків питають ся: а коли весїлє вашої доньки, а чому розійшло ся, а для чого донька не хоче, а за що, а за котре, а за яке?... Два рази то досить, а за третим іди з Богом, коли лучає ся чоловік поважний і статочний.

— І за поважний і за статочний — запримітила донька.

— А тиб хотїла такого, щоби йому по голові вітер віяв. Щоби деякий крейцар є, розфітькав а потім тебе до родичів по посаг вислав. О! не дурний! Скорше менї волосє на долони виросте, нїм віддам тебе за такого. Не на те я гірко працював цїле житє і гріш складав, щоби тепер який пройдисьвіт моє майно в карти програв, або з вітренницями промарнував! За надто я дбаю о твоє щастє, дитино!

— Коли ви справдї дбаєте о моє щастє, то лишіть менї волю.

— Абож ти єї не мала? Чогож ти зірвала з Левком? Ну, кажи, чого?

Донька стояла мовчки. Лиш лице у неї дріжало а уста затинали ся, щоби не пропустити якого болючого слова.

Вона хотїла сказати, що не всьо можна ліктем зміряти, або на вагу покласти, як мясо, або продати за марний гріш. Хотїла сказати що бувають дїла так поплутані, бувають вчинки так дивні і невиправдані, що красше не торкати їх, красше не доторкати болючої рани. А вже родичам найменше годить ся ранити серце дитини. Прецїнь, як би вони хоть крихту своєї уваги звернули не на матеріяльний а на моральний бік того дїла, як би не забували, що людина має не тільки тїло, але й душу, то з певностию не булоб нинїшної халепи.

А так саме той гріш, що мав єї принести щастє, став причиною лиха. Хоть вірила Левкови, а все таки деколи вкрадав ся

до єї серця сумнів, чи не для гроша він єї любить. І тоді була вона розстроєна, гірка і недобра. Левко помічав, хотів виправдувати ся і ще гірше заплутав справу. А ту йому і їй бракувало того батьківського тепла, того сердечного сьвітла, що прояснює всілякі любовні химери. Противно родичі не раз не два виявляли своє невдоволенє, що донька залюбила ся в чоловіка без становища і без хліба. Вони хотіли Вигляділя, у двоє старшого від неї та ще чужинця, Чеха, тому, бо він пан комісар і людина бувала, що вміє харамана гнути.

— Ну хтож тепер винен — питала в душі панна Ірина — я, чи ви?

— Годі — кінчив батько, не розуміючи того питаня — годі, що би я робив з губи холяву і пускав Вигляділя з нічим, як якого будь смаркача. Прецінь то чоловік на становищи.

— За кілька літ буде старостою, правда?

— А щобись знала, за кілька літ буде старостою — повторив батько.

— Ха, ха, ха! — зареготалась дівчина немилим, хоробливим сьміхом — за кілька літ буде старостою і тому я маю іти за него. Ха, ха, ха!

Батько встав, мати підняла ся з канапи, зблизила ся грізна хвиля родинної драми, в тім за дверем залунали чиїсь кроки, поважні і важкі, а потім якась певна рука сьміло запукала в двері.

— Прошу! — сказав батько, чим скор-

ше випогоджуючи зворушене лице і силуючись на звичайний безмовний усміх. Мати рукою пригладжувала розбурхане волосє, донька знов відвернула ся до вікна і дивила ся на дахи і вивіски.

У хату увійшов Вигладіль, мущина заживний, більше як сороклїтний, з перстенями на руцї і з лисиною на голові.

Увійшов з тою певностию, яку звичайно мають урядники на гарних, державних становищах.

— Руки добродійцї цїлую — сказав витаючись з материю, а обертаючись до батька, почав питати:

— Як же отець добродій почувають себе? Чи перестало колоти? Думаю, що найкрасше порадитись лїкаря.

— Не тра. Дякую за память. Зовсїм не тра. Що лїкарі знають! Вони лиш краяти, як різники. А я, бачите, от таке скрипливе колесо, що довго їздить. Прошу, най пан комісар сїдають.

— Дякую. А деж панна Ірина? А — а! Даруйте. Сховалисьте своє личко між занавіси тай не добачив.

— Нїчого не шкодить. Я люблю, коли мене не добачують.

— Знов притик. Ах той язичок! Чого він такий злобний — казав, накивуючи пальцем, пан Вигладіль.

— Се не злоба, а правда.

— Наша Ірина сегодня лївою ногою з ліжка стала — вмішала ся до розмови ма-

ти — тому не дивуйтесь, що така скора до притиків.

— От яка шкода — відповів всьміхаючись Вигладіль — а я хотів саме просити, щобисьте пійшли до фотоґрафа, ну але годі „увіковічнювати" пані з таким захмуреним лицем.

— Увіковічнювати! — Боже, що за слово! Я вже роз просила пана комісаря, щоби мені не сквернив рідної мови. Прошу говорити по німецьки, як не умієте добре по нашому. То одно. А друге, що я не люблю тих міщанських портретів з попритулюваними головами і з посплїтаними руками, як на показ — а трете, що, о скілько зі шкіл тямлю, до фотоґрафії треба сонця, а сонце на жаль вечером не сьвітить.

Вигляділови зробило ся глупо. Кашляв, поправляв ся на кріслї, то здіймав то закладав на ніс свої шкла в золотій оправі, незнаючи, що відповісти.

На щастє батько прийшов йому на поміч.

—Наша Ірина справдї якась розстроєна, тому найкрасше ходім перейти ся, а по дорозї зайдемо єще до одного склепу. Сьвіжий воздух не тільки лагодить нерви, але, як лїкарі кажуть і на мозок добре дїлає.

*

* *

В чверть години пізнїйше, Марийською площою ішло дві пари. В першій Вигладіль з Іриною, в другій родичі.

Вигладіль медвежого росту, з задертою головою, ішов рад з себе і з цілого сьвіта.

— Се моя наречена — говорило до прохожих його повне лице. „Беру за нею гроші і плачу довги".

Поруч Вигладіля ішла Ірина, як конопелька, з лицем, захованим під серпанком, щоби ніхто не бачив, що малює ся на ньому.

За ними родичі, хмарні, як осінна днина. Говорять живо, але придавленим голосом, як біля постелї недужого. Недужим був їх плян.

Скільки напрацювали ся вони, щоби зве сти до купи ту недібрану пару. Як обережно розпинали тонесенькі сїти, щоби зловити нараз павука і муху. Аж ту муха починає невдоволена бренїти і хоче розірвати сїтку.

— Алеж прошу тебе, так не може бути. Він не дїтвак. Образить ся і кине. Я сам, на його місци, не зробивби інакше. То коза прямо обиджає його.

— Мусимо нинї розмовити ся з нею — — відповіла мати. — Від кількох днів виджу справдї якусь погану зміну. Чи тільки не стрінула ся вона де з Левком. Може в театрі?

І стурбовані родичі почали пригадувати собі, де і коли, могла би їх доня стрінути ся з тим поганим Левком, котрий як мара полошив їх спокій і щастє.

— Най панї не гонят — просив тимча-

сом Вигладіль. — Слово даю, що я не годен поспішити.

— Видно, що не ходити нам в парі — відповіла дівчина, ще більше прискорюючи кроку.

Щось гнало нею від того чоловіка, з яким судьба хотіла еї на силу звязати, а з яким не вязало еї нічо.

— Ірино, Ірино! — кричали родичі — кудиж ти біжиш? Що тебе нині напало?

— Мене щось справді напало — відповіла донька. — Всї прецїнь знають, що я недобра, нарвана і нападиста!

—Хтож то каже? — спитав ся чимно Вигладіль.

— Я сама кажу, щобисьте знали і не нарікали опісля — говорила розстручуючи маленькою ніжкою грудки брудного потухлого снїгу.

— Не хочу вдати лучшої, як я є, не хочу нікого обманювати — додала з прити ском.

— Чи панї до мене кажуть — спитав Вигладіль.

— Як думаєте — відповіла і відвернула ся від него.

Так дійшли до улиці Коперника, де мали заладити еще якусь весїльну орудку.

Родичі увійшли до склепу, молоді пійшли дальше.

На улицях робило ся темно. І так брудне місто, ставало ще бруднїйше від димів та від сїрої імли.

Фякри запалювали ліхтарні при возах, улицями перебігали скулені змерзлі лямпарі і сьвітили ґаз. Хідниками снували ся люди. Все, що працювало цілу днину в тісних та душних робітнях і урядах, вилазило тепер зі своїх нор на сьвіжий воздух. Все, що нудило ся і дрімало по спальнях і будуарах, виїздило на прохід, до театру, або з візитами. Всякий вдавав веселого, жвавого або мудрого; звичайно иншого, як був на ділї.

Вигладіль на силу підбігав за Іриною.— Прокляте пиво — думав обтираючи мокре чоло — віднимає чоловікови легкість. Робить ся чоловік подібний до повної бочки. Як би по шлюбі, не біг би я за нею, як варият. Але почекайже небого! Будеш ти менї ходила, як я схочу...

— А можеб ми вертали — обізвав ся несьміло, чуючи що дальше прийдесь йому хиба на місци впасти. — Родичі мабуть чекають. Се з нашої сторони навіть неладно, що ми так далеко відбігли.

Але Ірина, як би його не чула. Ішла туди, де незвичайний гамір, спів і крик лунав між рядами домів. Так, немов филя, голосна і могуча котила ся від сьвятоюрської гори, в долину, на місто.

— Ах правда! — пригадувала собі Ірина. — То частина нашої молодіжи кидає рідний край і їде на чужинї шукати приюту, а се мабуть вертають з двірця ті, що їх відпроваджували та пращали. От що! А я тягаюсь, не знати по що, з чоловіком, зов-

сім для мене чужим і неінтересним.

Єще кілька кроків і вона опинила ся на розї улиці, якою переходив похід.

Велика товпа народу ішла жваво, сьпіваючи народний гимн. Голосно та звучно лунали слова поважної пісні.

— Пані! — кричав Вигляділь. — Стрівайте пані та тримайте ся мене, бо згубите ся!

— Красше то друге, як перше — півголосом відповіла Ірина. — Стрівати, думала обі, на кого? на него, на чоловіка, що мене не розуміє, з яким я крім хати і миски нічого спільного не мати му. І з таким чоловіком іти менї ціле житє, так, як отсе ми в тій хвили ідемо чужі для себе та байдужі. Нї! Ніколи! — і вона пустила ся вперед, там, де счинив ся крик і сутолока.

З гори виділа всьо добре. Се війско заступило походови дорогу. Крізь сїру імлу видно блискучу збрую і чути еї зловіщий бренькіт. Як живий мур загатили жовніри дорогу, висуваючи наперед баґнети.

— Пані згубитесь! Пані! — гукав, розстручуючи людий зіпрілий і задиханий комісар. Ірина була далеко. Вона не тямила нічо, лиш одно: що там є Левко. Ще крок, ще два і вістря баґнетів ударять в тії груди, з яких голосно гремить пісня. Ще крок, ще два — і вона опинила ся при Левку...

ЯК ХЛОП ЗМУДРУВАВ ПАНА.

Був в однім селї хлоп, Трохим, а такий, що неодного знав, як то кажуть, вивести в поле. Знала його цїла околиця, він усюди мусїв бути. Не було без него нї хрестин, нї весїля, не відбувсь без него нїякий празник, нїяка „оказія". Кождому знав він щось відповісти, з кождим умів розмовитись, пожартувати, закепкувати а щоби хто і як був сумний, кождого потрафив розвеселити.

Почув про него богатий пан в околицї, що його також мали за розумного і дотепного, та прикликав до себе.

— Трохиме! — каже — чув я про тебе цїкаві річи. Казали менї, що другого брехуна нема хиба на сьвітї, так складно знаєш брехати.

— Паноньку — відповідає Трохим — деж би то се мо ла бути правда, деж би я міг брехати, таж се гріх! Я лиш ось так, як мене научив покійний батько — царство йому небесне — жию собі а брехати? — нехай Господь заступить.

— Нї, нї! — каже пан, не звиняй ся так дуже. Знаю я, знаю, що з тебе хитрий чоговік.

— Ось тут тобі 100 червінцїв. —

сказав пан, поклавши на столї гроші, коли менї щось такого скажеш, чому я не буду міг повірити і скажу: брешеш! Коли сего докажеш, твої гроші, колиж нї, так сейчас скажу тобі всипати 100 буків. Вибирай до вподоби!

Почіхавсь наш Трохим у потилицю, тай каже:

Та коли така ваша воля, паночку, то буду говорити. Але кажу ще раз, що лиш чисту правду буду казати, від брехнї нехай мене Бог стереже.

— Коли я ще був молодий та ходив по заробітках — а буде тому 30 років взад, зайшов я у одному селї на сам Новий Рік до церкви. А був у тому селї звичай, що на священика кидали люди по Службі Божій збіжем, пшеницею, житом, вівсом, і другим зерном.

Відтак збирали те зерно та годували ним кури і качки, щоб добре неслись або змішали з біжем, яке мали сїяти, щоб добре зародило. І я почав робити, як другі, хотів також дещо назбирати, але, як люди почали товпитись, тручати, я встиг підняти ледви одно зернятко ячменю. Те зернятко я сховав за пазуху, та коли вернув до дому, а було вже підчас засївів,

посїяв я те зернятко в городци під вікном. Не повірите, паночку, що стало ся. За одну нічку виросло те зернятко так високо, що кінця йому не було видно.

— Буває таке, буває — каже пан, — що тепер на сьвітї не можливе?

— Така мене потім цікавість зняла, що я не видержав, щоб не полїзки по стеблї до гори і подивити ся на таке чудо. В одну мить я був на вершку. Та якиї страх мене обняв, коли нараз я поглянув, що стебло сягає прямісенько до самого неба.

— Буває таке, буває, — каже пан.

— Але що менї робити? Бути коло неба а не заглянути? По короткій надумі я присїв, розмахнувсь, скочив та знайшовсь в небі.

— І таке буває, буває, чому би нї? — повторяє пан.

А хлоп дальше оповідає:

— Коли я так стою, та оглядаю ся на всї сторони, що робити, рийшло менї на думку, забрати з собою дещо на памятку з неба, бо бачивим там чимало таких гарних річий, золота, срібла та дорогого каміня. Лячно менї було самому, що я не міг нї кроку зробити; усе зда-

валось менї, що ось-ось небо заломить ся під ногами а я упаду в пропасть. Ступаючи обережно в перед, почув я нараз гамір, наклікуваня а відтак і крик, мовби ціле небо валилось. Оглянувшись побачив я громаду ангелів, що бігли до мене. Я догадавсь, що ангели, пізнавши, що я зайшов сюди без дозволу, хотїли мене прогнати. Що менї тут почати? А тут нї слїду із сего отвору, куди я зайшов. Вкінци доглянув я свій отвір, та рішивсь назад по стеблї зсунутись на землю. Ось я уже над берегом, уже лиш скочити, а тут дивлю ся, моєї пшенички нема. Щож менї почати? Дивлюсь, а на другому боцї лиш купа полови з моєї пшенички. Бачите, як мене там не було хтось забрав пшеничку і змолотив її. Не маючи иншої ради, почав я крутити з полови мотуз, скрутив довжезний, що аж землї досягав, зачіпив його за гак в небі, та кол вже ангели якраз мали на мене ударити, я спустив ся на землю.

— І таке нераз буває, — повторяє пан, а в дусї радуєть ся, що ось-ось і хлопови вичислять 100 буків.

А хлоп дальше розказує:

— Але думаєте паночку, що се ко-

нець мойого страху? Спустивсь я на конець мотуза та бачу, до землї ще далеко. Бо уважайте, паночку, в посніху я скрутив за короткий мотуз. Повис я так у воздусї та роздумую, що менї почати. Аж тут приходить менї на гадку добра думка. Мотуз на горі чейже не потрібний. Беру я його уриваю з гори а наставляю низше. Так уривав я, але вже мало що й остало. А тут до землї ще яких 20 сяжнїв. Не надумуючись довго, кинувсь я в долину та упав в якусь яму з 10 ліктїв глубоку. І знов лячно, бо зараз над головою почала ся земля засуватись.

— Чи раз доводилось менї таке бачити! — каже пан, уже з нетерплячки, коли та уся брехня покінчить ся.

Але Бог все на чоловіка памятає — торочить хлоп дальше. В нещастю прийшла менї гадка піти чимскорше до дому принести лопату, розкопати землю над головою і видобутись на верх. Як загадав так і зробив. Щасливо виліз я з ями.

— Ну і ти певно сейчас забравсь до дому?

— Де там паночку дорогий! Ледви що я виліз, а тут як зачне дощ ляти, мов з ведра, мов би море розлилось. Обболо-

BIBLIOTEKA

ченний, обмоклий до нитки, іду я до ледви ногами тягну, рад би де сховати ся перед дощем, але тут нігде ні хатини ні дерева ні корчика ніякого. Але побачив я здалека село, та шкандибаю просто сюди. А було се село вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне. Аж дивлюсь, іде хтось по-при дорогу, підганяючи стадо свиний. Іде собі, посвистуючи а капелюх у нього як решето. Скочив я до нього та не кажучи нічого, навіть в очи не заглядаючи, встромив голову під капелюх, та дякую Богу, що хоч трохи перед дощем. Коли вже трохи дощ перестав, підводжу голову в гору щоб побачити хто такий скрив мене перед зливою, аж тут бачу, не повірилибисьте паночку, вашого покійного батенька, дай їм Боже царство небесне.

Ледви вимовив се хлоп, а пан його в лице талап, та як крикне:

— Брешеш, дурню! — Мій батько пане дзєю, ніколи свиний не пас!

А хлоп, поклонившись, приступив до стола, загорнув сто червінців тай пійшов своєю дорогою.

Від тепер вже пан не хвалив ся своїм розумом.

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY